

**ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԻՆՔՆԱՊԱՍՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ
ՀԱՐԵՎԱՆԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ
ՓՈԽՏԱՐԱԲԵՐԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԶԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ
ԻՐԱՎՈՒՆՔՈՒՄ**

Քաղաքացիական իրավունքի ինստիտուտների միջև առկա փոխկապակցվածության, դրանց նմանությունների ու առանձնահատկությունների բացահայտումը մշտապես միտված է եղել վերհանելու քաղաքացիական իրավունքի օրինաչափություններն ու նպաստելու քաղաքացիական իրավահարաբերությունների զարգացմանը: Առաջնորդվելով այդ մտեցումներով՝ ուսումնասիրության առարկա ենք դարձրել քաղաքացիական իրավունքների երկու ինստիտուտներն՝ իրավունքների ինքնապաշտպանությունը և հարևանային իրավունքը՝ հաշվի առնելով մի շարք հիմնահարցեր:

Մինչ այս կատարվել են բավականաչափ ուսումնասիրություններ թե՛ իրավունքների ինքնապաշտպանության, թե՛ հարևանային իրավունքի ինստիտուտների մասին¹: Դրանք ուսումնասիրվել են տարբեր ոլորտներում: Սակայն համեմատական վերլուծական պրիզմայով հայրենական իրավագիտության շրջանակում չեն արժարժվել:

Քաղաքացիական իրավունքի այս երկու ինստիտուտներն, ամրագրված լինելով Քաղաքացիական օրենսգրքում, ունեն համապարփակ, զուգահեռ ուսումնասիրության անհրաժեշտություն: Այդ անհրաժեշտությունն առաջացել է ինստիտուտների նորմերի բովանդակությունը խորքային իրավական վերլուծության ենթարկելու ընթացքում: Միմյանց շարունակող և նույն տրամաբանական շղթայում գործող օրենսդրական դրույթները հստակ հնարավորություն չեն տալիս մի-

մյանցից տարանջատելու իրավունքների ինքնապաշտպանությունը և հարևանային իրավունքը:

Հարևանային իրավունքը ներպետական օրենսդրությունում կարգավորման տեսանկյունից համեմատաբար նոր ինստիտուտ է²: Հարևանային իրավունքի շրջանակում կարգավորվող հասարակական հարաբերությունները քաղաքացիական օրենսգրքում ամրագրվել են 2017 թ. հոկտեմբերի 25-ին կատարված լրացումներում:

Հարևանային իրավունքի ինստիտուտի ներդրման հիմնական նպատակը եղել է հարևանային հարաբերությունների բնագավառում առկա հարաբերությունների իրավական բնույթ հաղորդելը, որն էլ իր հերթին հստակ կկարգավորեր առկա բազմաթիվ վեճերը, անորոշ իրավիճակներն ու խախտումները քաղաքացիական օրենսգրքի շրջանակում³:

Մինչև վերոշարադրյալ օրենսդրական փոփոխությունները ՀՀ օրենսդրությանը ծանոթ չէին «հարևան», «հարևանային հարաբերություններ», «հարևանային իրավունք» հասկացությունները: Հարևանների շահերի պաշտպանությունն ուղղված որոշ նորմեր առկա էին քաղաքացիական օրենսգրքում, սակայն կարգավորված չէր հարևանային հարաբերությունները՝ որպես ինքնուրույն ինստիտուտ: Որոշ չափով հարևանների շահերի պաշտպանությանն անդրադառնում էին, հողամասով անցնելու համար սերվիտուտ սահմանելու վերաբերյալ (քաղ. օր. 210), ինչպես նաև վարձակալի

ԱՄՍԵՍԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2019 9 - 10 (243-244)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

կողմից հարևանների (քաղ. օր. 675) իրավունքների և օրինական շահերի պարբերաբար խախտման դեպքում դատական կարգով բնակելի տարածության վարձակալության պայմանագրի լուծման վերաբերյալ դրույթներն են:

Օտարերկրյա բազմաթիվ պետությունների քաղաքացիաիրավական կողիֆիկացիաներում առկա է հարևանային իրավունքի ինստիտուտը: Դրանց ուսումնասիրությունները հանգեցնում են այն եզրակացության, որ վերը նշված ինստիտուտի շրջանակում ամրագրված նորմերն ուղղված են հարևանների իրավունքների կարգավորմանը: Այդ կարգավորումներն արտահայտվում են օրինակ՝ «հարևանները պետք է հանդուրժեն մյուս հարևանների կողմից պատճառվող սովորական անհանգստությունները, որոնք չեն գերազանցում հանդուրժողականության պատշաճ սահմանները՝ կախված նրանց կողմից տիրապետվող անշարժ գույքերի բնույթից, տեղակայումից կամ տեղական սովորույթներից»⁴:

Գերմանական իրավունքում առկա է հետևյալ սկզբունքը՝ «Բնակելի տարածությունների սեփականատերերը պետք է դրանք այնպես օգտագործեն, որպեսզի իրենց գործողություններով կարգավորված համակեցության սահմաններից դուրս եկող անհարմարություններ չառաջացնեն մնացած սեփականատերերի համար»⁵: Նմանօրինակ դրույթներ նախատեսված են նաև Շվեյցարիայի⁶, Հոլանդիայի⁷, Վրաստանի⁸ և Մոլդովայի⁹ քաղաքացիական օրենսգրքերի հարևանային հարաբերություններին վերաբերող կարգավորումներում:

Հիմնվելով միջազգային փորձի վրա՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի «Հարևանային իրավունք» անվանմամբ գլխում նախատեսվել է իրավունքի այս ինստիտուտին բնորոշ հատուկ սկզբունքներ:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրությունում տեղ գտած դրույթների վերլուծությունը հանգում է հետևյալին.

- ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում

հարևանային իրավունքի ինստիտուտը կարգավորում է ազդեցություն առաջացնող հողամասերի կամ այլ անշարժ գույքի նկատմամբ սեփականությանիրավունքումնեցողանձանցմիջևձագածհարաբերությունները:

- Սահմանում է, թեորհողամասերնեն համարվում հարևանային:

- Սահմանում է հարևանների պարտականությունները միմյանց նկատմամբ և այլն:

Օրենսդրորեն ամրագրվել է հարևանների կողմից հարգանք ցուցաբերելու պարտականությունը, որի պարագայում հարևանը պարտավորվում է հանդուրժել հարևանի անշարժ գույքից իր սեփականություն ներթափանցող ազդեցությունը (արգելել ազդեցության ներթափանցումը կամ հանդուրժել տարածքին բնորոշ ազդեցությունը): Հստակեցվել է հարևան հողամասի վրա ընկած ծառերի կամ թփերի պտուղների նկատմամբ սեփականության հարցը, ինչպես նաև հարևան տարածքից արմատների և ճյուղերի անցումն այլ հողամաս: Սահմանվել են կարգավորումներ ջրօգտագործման կանոնների, հարևան հողամասերի վիճելի սահմանների և սահմանակիցկառույցների ընդհանուր օգտագործման վերաբերյալ և այլն: Նախատեսվել են սահմանակից կառույցների ընդհանուր օգտագործման կանոններ:

Կարծում ենք, սահմանելով հարևանների կողմից հարգանք դրսևորելու սկզբունքը, օրենսդիրը նպատակ է հետապնդել որոշակիացնելու հարևանային հարաբերությունները և կարգավորելու հարևանների միջև ծագող վեճերը, որոնք չեն կարգավորվում ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի այլ ինստիտուտներով և նորմներով:

Հարևանային իրավունք շատ հաճախ բնորոշվում է որպես սեփականության իրավունքի օրինական սահմանափակումների համալիր ի շահ հարևանների¹⁰: Հարևանային իրավունքը որպես քաղաքացիական իրավունքի ինստիտուտ ունի իր կարգավորման առանձնահատկու-

թյունները, որոնք պայմանավորված են ներպետական իրավական համակարգի և կոնկրետ երկրի իրավական մշակույթի առանձնահատկություններով:

Իրավունքի ինքնապաշտպանության ինստիտուտին ծավալուն անդրադարձեր կատարվել են մեր կողմից այլ գիտական աշխատանքների շրջանակում և կարճ բնութագրիչները հանգում ենք հետևյալին: Իրավունքի ինքնապաշտպանությունը միտված է կարգավորելու և ապահովելու հասարակական իրավահարաբերությունների բնականոն ընթացքը:

Արարքն ինքնապաշտպանություն որակելու համար անհրաժեշտ են երեք պայմանների միաժամանակյա առկայություն:

1. Ինքնապաշտպանությունն իրականացվում է իրավագոր անձի կողմից: Այսպիսով՝ նա հանդիսանում է խախտված իրավունքի կրողը և միայն նա է իրավասու դիմելու ինքնապաշտպանության¹¹:

2. Արարքի համաչափությունը խախտված իրավունքի բնույթի հետ: Կարևորագույն նախապայման է, քանի որ ինքնապաշտպանության քողի ներքո ձեռնարկված ոչ բոլոր գործողություններն են համարվում իրավաչափ: Օրինակ, սեփականատիրոջ կողմից իր բազմամյա տնկիների պահպանության համար հրազենի կիրառումը համաչափ համարվել չի կարող¹²:

3. Ինքնապաշտպանության սահմանազանցումը անհրաժեշտ երրորդ բաղադրիչն է: Այն ապահովում է ինքնապաշտպանության ինքնանպատակ չլինելու հանգամանքը: Խախտված իրավունքի կրողը պետք է նպատակ ունենա վերականգնելու խախտված իրավունքն ու իրավահարաբերությունների բնականոն ընթացքը: Այն չպիտի լինի իրավահարաբերության մյուս մասնակցին վնաս պատճառելու նպատակադրումով¹³:

Բնականաբար, քաղաքացիական իրավունքների ինքնապաշտպանության ինստիտուտն ունի դրսևորման տարբեր եղանակներ:

Ամրագրված բովանդակության շրջանակում, վերլուծելով հարևանային իրավունքի և իրավունքների ինքնապաշտպանության ինստիտուտները, նշագծել ենք հետևյալ զուգահեռները:

✓ Դրանք միտված են կարգավորելու իրավահարաբերությունների բնականոն ընթացքը:

✓ Երկու դեպքում էլ իրավահարաբերությունների վրա ներգործությունն իրականացվում է իրավագոր անձանց կողմից:

✓ Ինստիտուտները, հանդիսանալով քաղաքացիաիրավական հարաբերություններ կարգավորող նորմերի համակարգեր, ուղղված են անձանց օրինական շահերի պաշտպանությանը և իրավական վարքագծի նշագծմանը:

✓ Երկու ինստիտուտների նպատակն է վիճելի իրավահարաբերությունների կարգավորումը և իրավունքի հնարավոր խախտումների կանխման անհրաժեշտությունը:

Հարևանային իրավունքը ևս պարունակում է իրավունքի ինքնապաշտպանության բովանդակությանը բնորոշ գործողություններ, որոնք, ըստ էության, առանձին ամրագրում են ստացել քաղաքացիական օրենսգրքում: Այս ամենից կարելի էր ենթադրել, որ հարևանային իրավունքով կարգավորվող հասարակական հարաբերություններն ածանցվել են իրավունքի ինքնապաշտպանության ինստիտուտից կամ հանդիսանում են դրա իրականացման եղանակներից մեկը:

Սակայն ամփոփելի տարբերությունները և չենք կարող անտեսել:

1. Ինքնապաշտպանությունը լայն կիրառում ունեցող ինստիտուտ է, որը չի սահմանափակվում միայն հարևանային հարաբերությունների կարգավորմամբ:

2. Իրավունքի ինքնապաշտպանության սահմանազանցումը չնայած տեղ գտել է օրենսդրական ձևակերպման շրջանակում, սակայն որևէ հստակություն չի պարունակում և առավել ցայ-

տուն արտահայտվում է գործնական կիրառության ընթացքում՝ այդպիսին գնահատվելու դեպքում: Մինչդեռ, օրենդորությունը հնարավորություն է տալիս հիմնավոր ենթադրություններ կատարելու հարևանային իրավունքի սահմանների մասին: Մասնավորապես, թփի ճյուղերի արմատները կտրել, ծառի պտուղները վերցնելը (225.7), հողամասը սահմանազատելը (225.8) և այլ օրենքով սահմանված գործողությունները համարվում են իրավաչափ:

3. Հարևանային իրավունքն, ի տարբերություն իրավունքների ինքնապաշտպանության ինստիտուտի, ունի հստակ օրենսդրական բնորոշում, որը բավականին ընդգրկուն պատկերացում է տալիս ինստիտուտի վերաբերյալ:

Ցանկանում ենք նշել, որ հարևանային իրավունքի և իրավունքների ինքնապաշտպանության ինստիտուտների միջև բովանդակային շփոթության և տարանջատման բարդությունը դրանց օբյեկտիվ իրականությունում դրսևորման եղանակների մեջ է: Այսինքն՝ իրավունքների ինքնապաշտպանությունը փաստացի կատարվող գործողությունների միջոցով վերացնում է իրավունքի խախտումը¹⁴: Իրավական այս երևույթը բնորոշ է նաև հարևանային իրավունքին: Կարծում ենք՝ ինստիտուտների միջև սահմանները, այնուամենայնիվ, նշագծված են: Դրանք իրար հետ փոխկապակցված, շատ հաճախ իրար հաջորդող, սակայն առանձին ինստիտուտներ են: Նույնացումն անթույլատրելի է թեկուզ միայն ինստիտուտների՝ հետապնդած նպատակներն ուսումնասիրելով: Հարևանային իրավունքն իրային իրավունքի պաշտպանությունն է, մինչդեռ իրավունքների ինքնապաշտպանության նպատակն իրավունքի վերականգնումն է: Եթե աստիճանակարգված փորձերն անհաջողակ են, կարծում ենք, որ ինքնապաշտպանությունը կարող է վրա հասնել հարևանային իրավունքի նորմերի կենսագործման անհնարինության դեպքում: Այսինքն՝ իրավունքի ինքնա-

պաշտպանությունը կհաջորդի հարևանային իրավունքի նորմերի չպահպանմանը կամ թերի պահպանմանը: Չենք ժխտում հարևանային իրավունքի կարգավորումներում իրավունքների ինքնապաշտպանությանը բնորոշ դրսևորումների առկայությունը: Օրինակ՝ ծառի ճյուղ կտրելը, պտուղների օգտագործումը կամ ընդհանուր տարածքների շահագործումը: Սակայն այս հանգամանքը բավարար պայման չենք կարող համարել՝ հարևանային իրավունքն իրավունքի ինքնապաշտպանության եղանակների շարքին դասելու համար: Հարևանային իրավունքի ինստիտուտի նորմերը միտված են իրավունքի իրականացումն ապահովելուն և հստակ ամրագրելուն իրավական վարքագիծը: Իսկ իրավունքի ինքնապաշտպանությունը՝ որպես քաղաքացիական իրավունքների պաշտպանության ձև, ուղղված է այդ նորմերի իրականացման հնարավոր խոչընդոտները վերացնելուն կամ դրանք բացառելուն:

Մասնավորապես, ինքնապաշտպանությունը իրավական վարքագծի շտկմանն ուղղված ինստիտուտ է, որի նպատակն է վերացնել կամ կանխարգելել իրավունքի խախտումները:

Ստացվում է, ինչպես օպերատիվ ներգործության միջոցների դեպքում¹⁵, այնպես էլ հարևանային իրավունքի դեպքում, օրենսդիրը ինքնապաշտպանության բնույթ ունեցող առավել կիրառելի նորմերի ամրագրումը տալիս է օրենսդրական մակարդակով, դրանց ընթացքում ծագող իրավահարաբերություններն առավել կանոնակարգված և օրենսդրական մակարդակով դրանք կանխատեսելի դարձնելու համար: Այլ կերպ ասած, իրավահարաբերության մասնակիցներին օրենսդրորեն ամրագրված հնարավորություն է տրվում ինքնուրույն հանձն առնելու սեփական իրավունքի պաշտպանությունը¹⁶: Ստացվում է՝ քաղաքացացում իրավունք է տրվում առանց դատարան գնալու պաշտպանել իր իրավունքները:

Վերը կատարված քննարկումներ-

րից եզրահանգում ենք, որ հարևանային իրավունքն ու իրավունքի ինքնապաշտանության ինստիտուտները քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների կարգավորմանն ուղղված փոխկապակցված, սակայն առանձին համալիր ինստիտուտներ են: Հարևանային իրավունքի

որոշ դրսևորումներ, ըստ էության, հանգեցնում են իրավունքի պաշտպանությանը, մասնավորապես՝ իրավունքների ինքնապաշտպանությանը: Այդուամենայնիվ, դրանց զուգորդումը որևէ կերպ չի կարող համարվել դրանց նույնացման համար բավարար և անհրաժեշտ հիմնավորում:

¹ Տե՛ս, http://ysu.am/static_f/92.pdf?fbclid=IwAR3bIq18wWk8ce019d0ojHCrgXuzBIM4AftTJbRq4fbOAsifDJiHR9kX3aYhttp://www.justice.am/storage/files/legal_acts/legal_acts_1656628700331_harevanayin_iravunq.pdf, <https://ardaradatutyjournal.com/wp-content/uploads/2019/07/48-2019-2-6.pdf> և այլն:

² Տե՛ս «Քաղաքացիական օրենսգրքում լրացում կատարելու մասին» 2017 թ.-ի հոկտեմբերի 25-ի ՀՕ-156-Ն Հայաստանի Հանրապետության օրենքը <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=117116>:

³ Տե՛ս <http://parliament.am/drafts.php?sel=showdraft&DRAFTID=8743&Reading=0>

⁴ Տե՛ս Գերմանիայի Դաշնային հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքը՝ <https://studfiles.net/preview/3557153/page:27/>:

⁵ Տե՛ս նույն տեղում:

⁶ Տե՛ս <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19070042/201901010000/210.pdf>:

⁷ Տե՛ս <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/91671/106438/F1820255430/NLD91671%20Eng%20Book%201.pdf>:

⁸ Տե՛ս <https://www.refworld.org/docid/4c3c7d2e2.html>:

⁹ Տե՛ս <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/ge/ge012en.pdf>:

¹⁰ Տե՛ս Ю.Д. Курмаева, Соседское право как самостоятельный институт гражданского права, Вестник Омского университета, «Право», No 2(51), 2017 թ.: Հարկենք համարում ընդգծել, որ ներկայացված մոտեցումը միակը չէ և «հարևանային իրա-

վունքի», «իրային իրավունքի» մասին այլաբնույթ դատողություններ և իրավունքի դոկտրինում առկա են: Օ.А. Халабуденко, Имущественное права, Кишинев, Международнй университет, 2011 թ., 130 էջ:

¹¹ Տե՛ս Грибанов В.П., Пределы осуществления и защиты гражданских прав, М., 2004 թ., Իրավունքի ինքնապաշտպանության որպես քաղաքացիական իրավունքների պաշտպանության ձև, գիտական հոդված Ա. Սկրտչյան, Պետություն և իրավունք հանդես, Երևան 2019 թ.:

¹² Տե՛ս նույն տեղում:

¹³ Տե՛ս նույն տեղում:

¹⁴ Տե՛ս «Իրավունքների ինքնապաշտպանությունը որպես քաղաքացիական իրավունքների պաշտպանության ձև», գիտական հոդված Ա. Սկրտչյան, Պետություն և իրավունք հանդես, Երևան, 2019 թ.:

¹⁵ Օպերատիվ ներգործության միջոցների հետ կապված հիմնահարցերի քննարկում տեղ չեն գտել գիտական այս աշխատության շրջանակներում: Աշխատանքում կատարված մեր պնդումների հիմնավորումները տրված են գիտական այլ աշխատանքների շրջանակներում, որտեղ համապարփակ անդրադարձ է կատարվել քաղաքացիական իրավունքում իրավունքների ինքնապաշտպանության և օպերատիվ ներգործության միջոցների փոխհարաբերակցությանը:

¹⁶ Տե՛ս <http://parliament.am/transcript.php?AgencyID=3310&day=12&month=09&year=2017&lang=arm#12.09.2017>.

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2019 9 - 10 (243-244)

RESUME - РЕЗЮМЕ

INTERRELATIONS OF NEIGHBORHOOD LAW AND SELF-HELP IN THE CONTEXT OF CIVIL LAW

A. Mkrtchyan

PhD Student of the Civil Law Chair at Yerevan State University, Faculty of Law

Article highlights specific norms of neighborhood law in domestic legal system. Neighborhood law is relatively anew institute in Armenian legal system. As a part of Civil Code, the regulations of above mentioned institute were adopted in 2017. As a result of legislative reforms, relations between neighbors and neighboring properties were regulated. Article also analyzes the norms and provisions of both neighborhood law and institute of self-help, reviewing existed similarities.

Keywords: neighborhood law, neighborhood law in civil code, provisions of neighborhood law as a means of self-protection of rights., self-help in civil code and neighborhood law.

ВЗАИМОСВЯЗЬ СОСЕДСКОГО ПРАВА И САМОЗАЩИТЫ ПРАВА В ГРАЖДАНСКОМ КОДЕКСЕ

A. Մկրտչյան

*Аспирант кафедры Гражданского права юридического факультета
Ереванского государственного университета*

В статье отображены и проанализированы нормы соседского права. Соседское право – относительно новый институт в Гражданском кодексе Республики Армения. Нормы, регулирующие соседские взаимоотношения, были приняты в 2017 году. В данной статье в основном уделено внимание анализу различий и сходств самозащиты права и соседского права.

Ключевые слова: соседское право, соседское право и самозащита права, самозащита права в нормах соседского права.

Քանալի բաներ - հարևանային իրավունքի և իրավունքների ինքնապաշտպանություն, մասնավոր իրավունքում, հարևանային իրավունքի դրսևորումները, ինքնապաշտպանությունը որպես հարևանային հարաբերությունների կարգավորիչ:

Ա. Մկրտչյան - Երևանի պետական համալսարանի իրավագիտության ֆակուլտետի քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի ասպիրանտ, էլ. փոստ՝ anmkrtyan94@gmail.com

Ներկայացվել է խմբագրություն՝ 08.09.2019, տրվել է գրախոսության՝ 08.09.2019, երաշխավորվել է ԵՊՀ քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի դասախոս, իրավ. գիտ. թեկնածու Ա. Թավադյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության՝ 24.10.2019

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2019 9 - 10 (243-244)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն